

Чому американці вважають операцію «Френтік» провальною

Нещодавно у приміщенні Центру «Вікно в Америку» Полтавської обласної наукової бібліотеки імені Івана Котляревського відбулася презентація монографії Марка Дж. Конверсіно «Спільна війна. Провал операції «Френтік» 1944–1945». Її видано 2015 року в Києві за сприяння відділу преси, освіти і культури Посольства США в Україні.

Автор усебічного аналізу операції «Френтік» Марк Дж. Конверсіно – майор ВПС США, професор історії та теорії авіації Школи перспективних авіаційних досліджень (авіабаза «Максвел», штат Алабама). Переклав книжку українською мовою Сергій Кокізіук. Вона присвячена маловідомій сторінці Другої світової війни – радянсько-американській операції, під час якої базовані на полтавських аеродромах (Полтава, Миргород і Пирятин) американські бомбардувальники в 1944 році проводили масовані нальоти на об'єкти Німеччини та її союзників. Авторське бачення тих подій, альтернативний підхід особливо цінні для нас, адже в Радянському Союзі з цього питання було обмаль матеріалів.

Презентацію книжки організували Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені Івана Котляревського та Музей авіації і космонавтики за участю Валентини Пашкової, директора Центру інформаційних ресурсів Посольства США в Україні. На початку презентації читачі переглянули американський документальний фільм (анг-

лійською мовою) про операцію, де й побачили наш аеродром 1944 року, американських та українських льотчиків, а також кадри бомбардування міст країн Європи. Глибокий аналіз книжки зробив Владлен Орлов, кандидат історичних наук, науковий співробітник Музею авіації і космонавтики, підкресливши, що автором ґрунтовно опрацьована величезна кількість недоступної для жителів України англійської літератури. У книжці чималі бібліографія та алфавітний покажчик.

Цікавими спостереженнями на зустрічі поділився й директор Музею авіації і космонавтики Андрій Пушкар'юв. Він також продемонстрував унікальну карту Полтави того часу, яку працівники музею «склали» з кадрів американської аерофотозйомки. Про те, як 1994 року в Полтаві відзначали 50-річчя операції «Френтік», докладно розповів генерал-майор у відставці, колишній командир Полтавської авіадивізії Геннадій Котляр.

І все-таки чому американці вважають операцію провальною?

Про саму операцію «Френтік» ми вже не раз писали, однак нагадаємо деяку передісторію. Про її проведення лідери антигітлерівської коаліції (США, Велика Британія та СРСР) домовилися ще 1943 року під час зустрічі в Тегерані. Таке рішення вписувалося в загальний план відкриття союзниками так званого другого фронту, і саме американська авіація мала стати тут рушійною силою. Однак уже перші рейди американських бомбардувальників на об'єкти німців та їхніх союзників виявили «слабкі місця». Німці, не знаючи часу вильоту американців та їхнього точного маршруту, не могли оперативно зібрати достатню кількість авіації в конкретному місці в конкретний час, аби протистояти американській армادі, яка з'являлася, скажімо, в небі Італії чи Румунії, проте напрацювали іншу, досить ефективну тактику: після масованого удару по тому чи іншому об'єкті вони проруховували зворотний маршрут американців до аеродрому в тій-таки Англії й

СПІЛЬНА ВІЙНА

Провал операції «Френтік» 1944–1945

Марк Дж. Конверсіно

«підкараулювали» їх великими групами винищувачів...

Тоді виникла ідея «суцільних» прольотів: американці не повертаються на попередній аеродром, а базуються на радянській авіабазі, відпочивають, ремонтуються, поповнюють запаси пального, авіабомб і летять на завдання вже з невідомого німцям місця. Тож навесні 1944 року й створили спецавіабазу (САБ-129) зі штабом у Полтаві. Німці були шоковані, коли після першого ж авіанальоту за цією схемою їхня попередня тактика не спрацювала: американські бомбардувальники не повернулися за звичним маршрутом!

То як німцям удалося розгадати цей новий прийом союзників? Є кілька версій. Найпоширеніша та, що, мовляв, після чергового авіанальоту у хвіст американській армаді на якомусь етапі зумів «причепитися» німецький літак, який і долетів ледь не до Полтави. Але навряд чи у винищувача вистачило б ресурсу зробити такий довгий «гак». Імовірнішою видається версія, що одного разу німці збили американський бомбардувальник, на борту котрого були документи, які допомогли німецькій розвідці «вирахувати» Полтаву.

Хай там як, а 22 червня 1943 року операції «Френтік» було винесено вирок: того ранку вже німецька армада здійснила масований авіаналіт на аеродром у Полтаві й фактично його розгромила. Це одна з відповідей на те, чому американці вважають цю операцію провалом. Адже саме в Полтаві вони зазнали найбільших втрат бомбардувальної авіації за всю історію війни.

Американський льотчик вітає радянського солдата

Після цього операція ще деякий час тривала, але вже не в тих масштабах. Почалися і взаємні звинувачення, бо американська сторона вважала, що радянське командування доволі легковажно поставилося до безпеки аеродрому, не забезпечивши його надійною охороною з повітря. Адаже фактично протистояли тоді американським бомбардувальникам лише наші зенітці, більшість із яких загинула.

Були претензії і в радянської сторони. Так, командування САБ-129 звинуватило американців у... боягузстві: мовляв, коли під час авіанальоту радянські воїни кинулися «відбиватися» й рятувати техніку, американці просто розбіглися, тому втрати в них були мінімальні. На це в союзників був інший аргумент: правильно вони й зробили! Літаки, мовляв, ми штапуємо сотнями, а щоб виховати класного пілота чи навіть механіка, потрібні роки. Як бачимо, вже тоді СРСР і США мали геть різні погляди щодо «людських резервів», а за великим рахунком, – і щодо цінності самого людського життя.

Певні проблеми створювало для радянської сторони й саме перебування такої великої кількості аме-

риканських військових на нашій території. Навіть на такому обмеженому просторі, яким була Полтава. Радянські спецслужби вважали, що близькі контакти з американцями негативно впливають не лише на радянських солдатів і офіцерів, а й на мирне населення. І хоча спецслужби намагалися різні неформальні контакти «рубати під корінь», це не завжди вдавалося. Тим паче що гості, виховані в дусі американської демократії, дуже негативно ставилися до будь-яких спроб обмежити їхню особисту свободу й «контакти» зокрема. Так, були й екскурсії для американців, і концерти, і спортивні змагання, однак це здебільшого офіційні заходи. Наші ж спецслужби особливо непокоїлися контактами американських асів, наприклад, із місцевим «жіночим контингентом». Відомо, що чимало полтавков серйозно постраждали саме через увагу до них заокеанських гостей.

Самі ж американці були шоковані не лише низьким рівнем життя радянських людей, яким більшість таких звичних для гостей благ цивілізації були просто невідомі. Вразили американців і власні умови проживання, адже у зруйнованій Полтаві

Американський солдат із хлопчиком

для них не знайшлося навіть більш-менш пристойних приміщень для проживання: фактично всі вони жили в наметових містечках і харчувалися з польових кухонь.

До речі, у згаданому американському фільмі про операцію «Френтік», який, звісно, був суто пропагандистський і розрахований передусім на самих американців у США, є кілька доволі промовистих епізодів із життя заокеанських гостей у Полтаві. Наприклад, вражають кадри, де американського сержанта на полтавській вулиці оточує щільна група хлопчаків, які вишиковуються в чергу за... жуйками – небаченою тоді річчю для радянської людини. Отже, ймовірно, ще в Полтаві зародилося гасло, що набуло популярності в СРСР набагато пізніше: «Мир. Дружба. Жуйка».

Та попри все операція «Френтік» залишила свій слід в історії. А для Полтави й поготів. І можна зрозуміти генерала Котляра, який ремствував на те, що в Полтаві гідно не відзначили ані 60-річчя, ані 70-річчя її початку. Хоча в пам'яті багатьох полтавців і досі залишаються масштабні урочистості з нагоди піввікового ювілею «Френтіка», в яких, за найскромнішими підрахунками, взяли участь понад 170 тисяч полтавців – на той час фактично кожен другий!

Історія «Френтіка» є актуальною й з огляду на нинішню ситуацію в Україні та світі. Принаймні на тлі звинувачень з боку Росії про «зради України», зближення з НАТО і США. Але, як бачимо, у світі не буває вічних союзників: різні країни в різний час або зближуються, або віддаляються. Це теж один із уроків історії. І операція «Френтік» у цьому сенсі показова.

Розбиті американські літаки